

УПРАВЛІНСЬКИЙ АНАЛІЗ: ВИДІЛЕННЯ НАДУМАНОГО НАПРЯМУ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ?

Проведено систематизацію підходів щодо доцільності поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський, доведення обґрунтованості розгляду фінансового та управлінського аналізу як окремих видів економічного аналізу, їх змістовного наповнення

Постановка проблеми. У сучасній аналітичній думці все частіше застосовуються такі види аналізу, як фінансовий аналіз, управлінський аналіз, діагностичний аналіз, ситуаційний аналіз, технічний аналіз тощо. Що це – практична потреба, нові напрями розвитку науки, або невдале перенесення західних теорій, неправильний переклад іншомовних, як правило англійських, термінів чи штучно вигадані напрями?

Вперше згадка про управлінський аналіз у вітчизняній практиці з'являється у 1990-ті роки у зв'язку з трансформацією економічного аналізу. А саме, відповідно до логіки, закладеної в структурування бухгалтерського обліку, що прийнята в англо-американській моделі і передбачає поділ обліку на два види: фінансовий та управлінський облік.

Така тенденція є характерною як для Росії, так і України. Останнім часом почали з'являтися окремі розділи у навчальних посібниках та підручниках з економічного аналізу: підручник Є.В. Мниха – це українська практика. У Росії публікуються монографії, окремі навчальні посібники, при чому розглядається не тільки управлінський аналіз, а навіть управлінський аналіз в окремих галузях (М.А. Вахрушина – у 2006 році вийшло вже третє видання навчального посібника з однойменною назвою, О.В. Соловйова “Управленческий анализ в отраслях”).

Представники Житомирської наукової бухгалтерської школи вже неодноразово висловлювали свою позицію щодо

доцільності виділення управлінського аналізу в наукових статтях у фахових виданнях, у виступах на конференціях, при написанні магістерських робіт за спеціальністю “Облік і аудит”. Ця стаття є продовженням піднятої дискусії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані із класифікацією економічного аналізу, розглядаються в більшості праць вітчизняних авторів, дослідників країн СНД та зарубіжних учених. У всіх класичних підручниках і навчальних посібниках питання характеристики основних видів та напрямів економічного аналізу виділено або окремим пунктом, або темами (видання М.І. Баканова, С.Б. Барнгольц, Ф.Ф. Бутинця, М.А. Вахрушиної, В.В. Ковальова, І.Д. Лазаришиної, М.В. Мельник, Є.В. Мниха, О.В. Олійник, Г.В. Савицької, Н.Н. Селезньової, О.В. Соловйової, Л.Н. Чечевіциної, М.Г. Чумаченка, А.Д. Шеремета). Опрацювання літературних джерел свідчить про наявність значної кількості ознак, за якими здійснюють класифікацію економічного аналізу. При цьому одним із найбільш дискусійних залишається питання обґрунтованості поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський.

Метою дослідження є систематизація підходів щодо доцільності поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський, вивчення класифікаційних ознак, за якими здійснюється такий поділ, визначення обґрунтованості розгляду

фінансового та управлінського аналізу як окремих видів економічного аналізу, їх змістовного наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діяльність суб'єктів господарювання у ринковому середовищі, характерними особливостями якого є конкуренція, невизначеність та ризик, складна і багатогранна. Здійснення такої діяльності забезпечується шляхом активної взаємодії її складових: фінансової, інвестиційної, виробничої, збутової та інших. Ступінь розвитку кожної зі складових впливає на результативність здійснення інших видів господарської діяльності підприємства. Належним чином проведений економічний аналіз дозволяє оцінити тенденції зміни господарської діяльності підприємства, визначити причини цих змін, забезпечити оперативність прийняття управлінських рішень, визначити перспективні напрями діяльності підприємства. Господарська діяльність суб'єкта господарювання може вивчатись за різними напрямами, з позицій різних груп користувачів, у різних часових інтервалах, що вимагає використання відповідної методики вивчення тих чи інших показників діяльності підприємства, залучення різної інформаційної бази. Найбільш раціональному використанню можливостей економічного аналізу для розробки науково-обґрунтованої методики дослідження економічних явищ та процесів суб'єкта господарювання сприяє теоретично обґрунтована класифікація економічного аналізу, яка повинна відповідати потребам практики та сприяти поглибленню вивчення такого об'єкта.

Класифікація будь-якого явища чи процесу завжди є досить умовною, оскільки будь-яку множину явищ можна розбивати на підсистеми різними способами.

На сьогодні існують різні підходи до класифікації економічного аналізу із застосуванням різних класифікаційних ознак. Це зумовлено тим, що аналітичній обробці підлягає різноманітна за обсягом і змістом інформація про різні сторони діяльності підприємства, оцінку якої здійснюють різні групи користувачів відповідно до своїх

потенційних інтересів. Проте в будь-якому випадку для класифікації економічного аналізу потрібно застосовувати не просто певний набір класифікаційних ознак, а такі, які в сукупності складатимуть єдине ціле, не суперечитимуть та не повторюватимуть одна одну, охоплюватимуть всі сторони діяльності підприємства.

Для проведення науково обґрунтованої класифікації певного об'єкта, необхідно, насамперед, дотримуватися загальних вимог побудови класифікацій, а саме:

- “підмножини, на які ділиться множина не повинні перетинатись (мати спільні елементи);
- в сумі підмножини повинні складати вихідну множину об'єктів;
- кожен елемент повинен входити тільки до одного класу;
- поділ множини на групи повинен здійснюватись за однією ознакою” [15, с. 283].

Результати систематизації та порівняльного аналізу підходів різних авторів щодо визначення переліку класифікаційних ознак економічного аналізу свідчить, що основними ознаками є наступні: за суб'єктами аналізу (внутрішній та зовнішній); за часом дослідження (попередній, оперативний, перспективний); за об'єктами управління (техніко-економічний, соціально-економічний, економіко-статистичний, економіко-екологічний тощо); за обсягом дослідження (комплексний, тематичний); за методикою дослідження (порівняльний, факторний, стохастичний, функціонально-вартісний, маржинальний тощо); за повнотою охоплення об'єктів (суцільний, вибірковий, комбінований); за рівнем автоматизації робіт (ручний, комп'ютеризований, автоматизований). Щодо класифікації економічного аналізу за наведеними вище ознаками не існує суттєвих суперечностей серед дослідників, лише при виборі окремих класифікаційних ознак спостерігаються незначні термінологічні відмінності. У сучасній науці є підхід щодо виділення не видів економічного аналізу, а його напрямів.

Дискусійними залишаються питання доцільності класифікації економічного аналізу на фінансовий і управлінський та вибір класифікаційної ознаки для такого поділу. Для визначення відповідності такого групування наведеним вище вимогам узагальнено критерії, які виділяються авторами при характеристиці відмінних особливостей цих видів аналізу.

1. *Формування класифікаційної ознаки, передумови або підстави виділення управлінського аналізу.* Позичі дослідників виокремлюються в наступні групи:

– за роллю в управлінні економічний аналіз поділяється на фінансовий та управлінський (Н.Н. Селезьова [11], Н.В. Тарасенко [13]). Проведення аналітичного дослідження є проміжною ланкою між збором інформації та прийняттям управлінських рішень. Здійснення будь-якого виду економічного аналізу є реакцією на появу конкретної управлінської проблеми, яка проявляється у невідповідності фактичного стану справ на підприємстві запланованому \ бажаному. Проведене аналітичне дослідження надає можливість вибору з декількох альтернативних варіантів управлінського рішення – одного, найбільш прийняттого для підприємства, виявити його раціональність та ефективність. У протилежному випадку, якщо результати аналізу не використовуються жодною управлінською ланкою на підприємстві, його проведення є недоцільним. Результати як внутрішнього, так і зовнішнього фінансового аналізу використовуються користувачами для прийняття управлінських рішень. Так, на основі фінансової звітності інвестори, кредитори та інші зацікавлені користувачі здійснюють оцінку, визначають тенденції зміни, здійснюють прогнозування фінансового стану підприємства на найближчу перспективу, на основі чого визначають доцільність вкладення грошових коштів у діяльність суб'єкта господарювання. Внутрішні користувачі на основі проведеного фінансового аналізу здійснюють розробку та

прийняття управлінських рішень, спрямованих на ефективне використання фінансових ресурсів, пошук додаткових джерел їх залучення, забезпечення ефективності виробничого процесу, оцінку надійності ділових партнерів, визначення характеру впливу факторів зовнішнього середовища, покращання фінансового стану підприємства, недопущення його банкрутства у майбутньому. Тому називати один із видів економічного аналізу управлінським, а інший – фінансовий – за роллю в системі управління відповідно не управлінським, є не коректним;

– у зв'язку з поділом бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський (М.А. Вахрушина [14], Г.О. Крамаренко [8], Т.М. Чебан [16], М.Г. Чумаченко [2], А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, Е.В. Негашев [18]). Так, М.А. Вахрушина вказує: “очевидно, що поділ бухгалтерського обліку на фінансовий (такий, що формує інформацію для зовнішніх користувачів) та управлінський (дані якого призначені головним чином для менеджерів організації) дає основу застосовувати аналогічний підхід до класифікації економічного аналізу” [14, с. 26-27]. Основною передумовою такого поділу є просторова ознака – внутрішній управлінський аналіз (відповідно широка необмежена інформаційна база, забезпечення потреб адміністрації та керівництва суб'єкта господарювання), зовнішній фінансовий аналіз (забезпечує інформаційні потреби зовнішніх користувачів, обмеженість інформаційної бази публічними даними, насамперед, фінансовою, статистичною та податковою звітністю). У розвиток цієї позиції М.І. Баканов, А.Д. Шеремет [1, с. 192], М.А. Вахрушина [14], Н.В. Тарасенко [13], Н.Н. Селезьова [11]) зазначають, що управлінський та фінансовий аналіз є складовими частинами відповідно управлінського та фінансового обліку. Зазначена класифікація бухгалтерського обліку є досить умовною, неоднозначно сприймається науковцями (наша позиція –

такий поділ є науково необґрунтованим, термінологічно не виправданим) з приводу даної проблеми проф. В.В. Ковальов зазначає, що “якщо фінансовий аналіз як відносно самостійний напрям з певними варіаціями в англо-американській науці дійсно існує, то такого поняття як “управлінський аналіз” немає взагалі. Тому є досить дивним, що в країнах, які використовують англо-американську модель бухгалтерського обліку, до цього часу не додумались до управлінського аналізу. ... Про подібну “науку” (управлінський аналіз – авт.) ні в якій іншій країні не чули” [5, с. 353].

До того ж, вважаємо недоцільним поєднання двох відносно відокремлених блоків – обліку та аналізу, створення конгломерату наук. У системі бухгалтерського обліку відбувається лише формування інформації про стан і рух активів, зобов'язань та капіталу, результати господарювання підприємства за певний період часу. Бухгалтерський облік створює основну інформаційну базу. Між поділом бухгалтерського обліку та відповідною класифікацією економічного аналізу не прослідковується логічний зв'язок. Оскільки, наприклад, в Україні залежно від потреб користувачів облікової інформації, яка формується на виході з системи бухгалтерського обліку, здійснюють поділ бухгалтерського обліку на фінансовий, управлінський та податковий. Проте податкового аналізу чомусь не виділяють;

– за функціональною ознакою виділяють фінансовий, управлінський, маркетинговий, інвестиційний, логістичний тощо. Як вказує О.В. Соловійова “створення ринкової системи з її жорсткими вимогами до кінцевих результатів, диференціація інтересів користувачів бухгалтерської інформації, перетворення в бухгалтерському обліку роблять правомірними в рамках єдиної системи бухгалтерського обліку і економічного аналізу виділення функціональних рівнів: управлінського (виробничого) і фінансового обліку та

аналізу” [12, с. 13]. На думку прихильників цієї позиції фінансовий аналіз призначений для вивчення, діагностики та прогнозування фінансового стану підприємства, здійснюється на рівні державних органів та зовнішніх користувачів (зовнішній). Але ж результати зовнішнього фінансового аналізу використовується і для потреб управління, то чому він не є управлінським?

Отже, зазначені вище факти свідчать про необґрунтованість класифікаційної ознаки, що використовується для поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський. Тобто класифікація економічного аналізу на фінансовий та управлінський не відповідає вимогам, які висуваються до науково обґрунтованої класифікації.

2. Відокремлення блоків питань, що підлягають вивченню у фінансовому та управлінському аналізі, змістовне наповнення.

Зміст управлінського аналізу автори формують відповідно до його тлумачення, обраних підстав виділення. Так, М.А. Вахрушина, вказуючи, що управлінський аналіз є однією із складових бухгалтерського управлінського обліку (аргументуючи це тим, що обліку властива аналітична функція. Відповідно автор поєднує, розглядає як однакову функції обліку та аналіз як окрему науку) – рис. 1, далі пише “основною ціллю управлінського аналізу як розділу економічного аналізу є вивчення минулої, поточної, а головне – майбутньої діяльності сегментів бізнесу, основане на прогнозуванні їх доходів, витрат та фінансових результатів при виборі сегментами тієї чи іншої господарської тактики. Управлінський аналіз оптимізує співвідношення “витрати-доходи” на етапі попереднього управління діяльністю сегментів бізнесу” [14, с. 38]. Представлена в графічному вигляді інформація є суперечливою, починаючи від підходу щодо складових так званого управлінського обліку, автор створює конгломерат – включаючи до обліку і планування, і контроль, і аналіз, виходячи за рамки предмету та об'єктів відповідної науки.

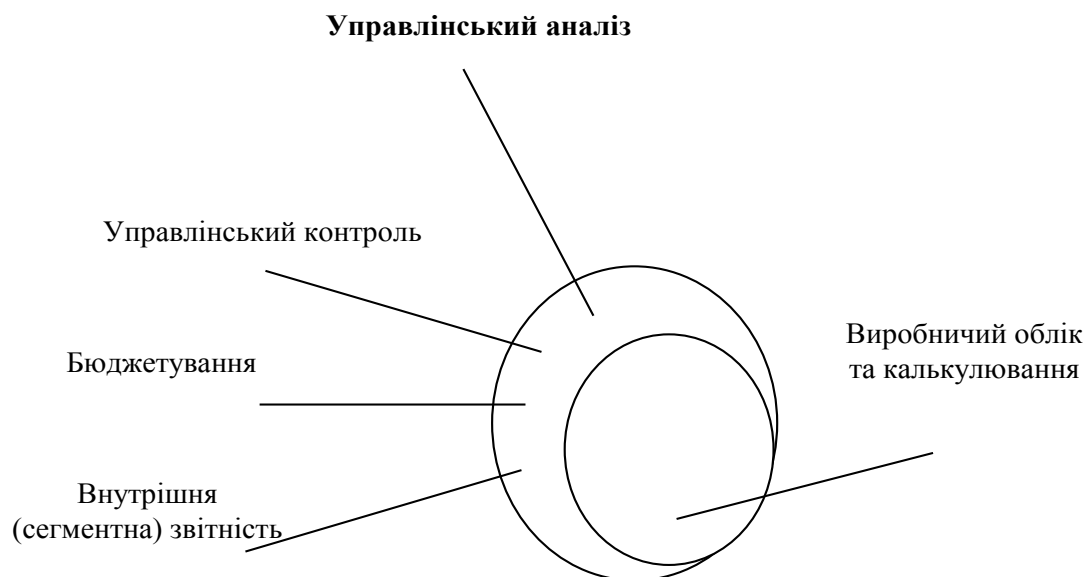

Рис. 1. Місце управлінського аналізу в системі бухгалтерського управлінського обліку [14, с. 8]

Відомий український вчений Є.В. Мних до сфери управлінського аналізу включає аналіз виробничої діяльності підприємств, аналіз і оцінку ресурсозабезпечення та ефективності використання виробничих ресурсів, аналіз витрат підприємства [9, с. 5].

Московські вчені М.І. Баканов, А.Д. Шеремет, поділяючи аналіз господарської діяльності на управлінський (включає внутрішньогосподарський виробничий аналіз та частину внутрішньогосподарського фінансового аналізу) та фінансовий аналіз (включає частину внутрішньогосподарського фінансового аналізу та зовнішній фінансовий аналіз) до управлінського включають наступні блоки:

- аналіз в обґрунтуванні та реалізації бізнес-планів;
- аналіз в системі маркетингу;
- комплексний економічний аналіз ефективності господарської діяльності;
- аналіз техніко-організаційного рівня та інших умов виробництва;
- аналіз використання виробничих ресурсів;
- аналіз обсягу продукції;
- аналіз взаємозв'язку затрат, обсягу продукції та прибутку [1, с. 252].

Управлінський облік і аналіз покликані вирішувати питання формування витрат, ефективності використання ресурсів, а також виробництва і реалізації продукції [12, с. 13].

Доволі широке тлумачення мети управлінського аналізу надається московськими авторами під редакцією Н.В. Войтловського: “сприяти підвищенню ефективності виробничої, господарської і фінансової діяльності комерційної організації і підтримці її конкурентоспроможності. Управлінський” аналіз включає внутрішній виробничий і внутрішній фінансовий аналіз. З іншого боку, саме фінансовий аналіз може бути як внутрішнім, так і зовнішнім” [19, с. 23-24].

Соловйова О.В. у навчальному посібнику “Управленческий анализ в отраслях” у назвах тем використовує термін виключно аналіз або економічний аналіз: економічний аналіз капітального будівництва, аналіз діяльності підприємств транспорту тощо [12]. Разом з тим, проф. В.В. Ковальов щодо змістовного наповнення управлінського аналізу зазначає “у кращому випадку управлінський аналіз є певним симбіозом аналізу господарської діяльності і оперативного аналізу, ... а такий управлінський аналіз абсолютно нікому не потрібний” [5, с. 352].

Отже, серед авторів не існує єдиної точки зору щодо змістовного наповнення управлінського аналізу. Так, деякими дослідниками пропонуються розгляд показників маркетингового аналізу, ефективності господарської діяльності як у фінансовому, так і в управлінському аналізі.

Автори К.В. Ізмайлова [4, с. 5], Т.М. Чебан [16, с. 121] пропонують розгляд питань, пов'язаних з оцінкою показників інвестиційної діяльності, у блоці питань внутрішнього фінансового аналізу. Вважаємо, що віднесення даного питання лише до переліку питань, які підлягають вивченню користувачами внутрішнього фінансового аналізу є недоцільним, оскільки і зовнішні користувачі за даними фінансової звітності мають змогу оцінити ефективність здійснення інвестиційної діяльності на підприємстві. Авторами навчальної літератури з економічного аналізу пропонується відносити показники маркетингового аналізу до переліку питань управлінського та внутрішнього фінансового аналізу. Разом з тим і зовнішні користувачі фінансової звітності, використовуючи інформацію, отриману з різних зовнішніх джерел, можуть визначити стан суб'єкта господарювання на ринку, тенденції зміни його ринкового сегменту, оцінити дії конкурентів щодо даного суб'єкта господарювання. У навчальній літературі авторами пропонується розглядати питання, пов'язані з оцінкою показників виробництва та реалізації продукції, ресурсозабезпеченості підприємства лише у блоці питань управлінського аналізу. Проте для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами (зрозуміло, в межах доступної інформаційної бази), необхідним є також залучення показників, які характеризують виробництво та реалізацію продукції, ресурсозабезпеченість підприємства, адже без їх використання неможливо об'єктивно оцінити фінансовий стан підприємства, визначити фактори, які спрями формуванню даного типу фінансового стану господарюючого суб'єкта. Наведені вище факти свідчать, що віднесення питань, які потребують вивчення користувачами управлінського аналізу, внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу, є не достатньо обґрунтованим.

3. Інформаційна база. Проведення зовнішнього фінансового аналізу здійснюється на основі звітності, що підлягає оприлюдненню та інших зовнішніх джерел інформації. Дані управлінського виробничого обліку є інформаційною базою для проведення управлінського аналізу (М.І. Баканов [1, с. 192], Н.Н. Селезньова [11, с. 60]) та внутрішнього фінансового аналізу (А.Д. Шеремет [18, с. 11]). Вважаємо, що здійснення будь-якого виду аналітичного дослідження, яке проводиться для потреб внутрішніх користувачів, не може базуватися лише на інформації, яка циркулює всередині підприємства, необхідним є також залучення даних про стан і тенденції зміни факторів зовнішнього середовища, яке оточує підприємство. Адже для того, щоб підприємство ефективно здійснювало свою господарську діяльність в умовах жорсткої конкуренції, воно повинно швидко реагувати на будь-які зміни факторів зовнішнього оточення, мати достатньо інформації для того, щоб чітко прослідкувати зміну своєї рейтингової позиції на ринку серед конкурентів, оцінити позитивні та негативні тенденції зміни власної діяльності та діяльності підприємств-конкурентів з позиції інвесторів та кредиторів. Тому для забезпечення ефективності господарської діяльності підприємства на найближчу перспективу необхідно використовувати всю доступну інформацію, яка формується як всередині підприємства, так і за його межами.

4. Результати аналізу управлінського та внутрішнього фінансового аналізу є комерційною таємницею підприємства, оскільки базуються більшою мірою на внутрішній досить деталізованій інформації, яка є недоступною широкому загалу користувачів. Результати зовнішнього фінансового аналізу є відкритими для будь-якої групи користувачів.

Наведені вище факти свідчать про невідповідність поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський першим трьом вимогам, які висуваються до будь-якої класифікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Класифікація економічного аналізу на фінансовий та управлінський не відповідає вимогам, які висуваються до науково обґрунтованої класифікації. Оскільки елементи-підмножини фінансового та управлінського аналізу, на які поділяється множина економічного аналізу, мають спільні елементи. В сумі підмножини фінансового та управлінського аналізу складуть множину економічного аналізу, проте у заново сформованій вихідній множині деякі елементи будуть повторюватись. Окремі елементи множини економічного аналізу входять як до підмножини фінансового, так і до підмножини управлінського аналізу. Не обґрунтованими є класифікаційні ознаки, на підставі яких здійснюється поділ економічного аналізу на фінансовий та управлінський.

Вважаємо, що є можливим факт розгляду фінансового аналізу як складової економічного аналізу з позиції зовнішніх користувачів. Розгляд управлінського аналізу ні як виду економічного аналізу, ні як його складової частини вважаємо недоцільним, оскільки, по-перше, назва “управлінський” аналіз є термінологічно невиправданою. Невже результати аналітичних досліджень інших видів економічного аналізу не використовуються для прийняття управлінських рішень? Чи може бути аналіз “не управлінським”? Крім того, управлінський аналіз має ті ж характеристики, що і економічний аналіз.

Власне ідея відокремлення аналізу для управлінців, безумовно може обговорюватися, але не в контексті поділу аналізу на такі дві гілки і виділення надуманого напрямку. Більш того, навряд чи не зовсім вдалу (насамперед з позиції термінології) американську класифікацію обліку варто переносити в аналіз. Для будь-якого спеціаліста, який отримав хоча б мінімальну підготовку в сфері економічної статистики, зрозуміло, що поняття “фінансовий” та “управлінський” відносяться

до характеристики різних групвальних ознак. Щодо подібного приводу відомий ленінградський економіст проф. Н.М. Новосельский говорив, що “бувають гроби католицькі, а бувають металічні” [5, с. 352].

Задля збереження та розвитку вітчизняної аналітичної науки, звичайно, необхідна трансформація змісту та цільової орієнтації економічного аналізу відповідно до соціально-економічних змін суспільства. Але цей процес має відбуватися не за принципом “зміни заради змін”, не штучно вигадувати нові напрями дослідження, а поглиблювати діагностичну та пошукову функції, формувати методики аналізу нових об’єктів, підвищувати дієвість результатів аналітичного дослідження, використовуючи сучасні інформаційні технології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Баканов М.И., Шеремет А.Д.* Теория экономического анализа: Учебник. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 416 с.
2. Економічний аналіз: Навч. посібник. / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
3. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 680 с.
4. *Ізмайлова К.В.* Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
5. *Ковалев В.В., Ковалев Вит. В.* Финансовая отчетность и ее анализ (основы балансоведения): Учеб. Пособие. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 432 с.
6. *Ковалев В.В.* Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
7. *Кожанова Є.П., Отенко І.П.* Економічний аналіз: Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2003. – 208 с.

8. *Крамаренко Г.О.* Фінансовий аналіз і планування. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
9. *Мних Є.В.* Економічний аналіз: Підручник. – Київ: Центр навч. л-ри, 2003. – 412 с.
10. *Савицкая Г.В.* Теория анализа хозяйственной деятельности. Минск: “ИСЗ”, 1996. – 119 с.
11. *Селезева Н.Н., Ионова А.Ф.* Финансовый анализ: Учеб. пособ. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 201 с.
12. *Соловьева О.В.* Управленческий анализ в отраслях: учеб. пособие. – М.: Экономистъ, 2006. – 283 с.
13. *Тарасенко Н.В.* Економічний аналіз. Навчальний посібник. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – Львів: “Новий світ-2000”, 2003. – 318 с.
14. Управленческий анализ: учебно-практ. курс / М.А. Вахрушина. – 3-е изд., испр. – М.: ОМЕГА-Л, 2006. – 432 с.
15. Філософський словник. / За ред. В.І. Шинкарука. – 2 вид., пероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
16. *Чебан Т.М. та ін.* Теорія економічного аналізу: Навч. посібник. / Т.М. Чебан, Т.А. Калінська, І.О. Дмитрієнко: За ред. проф. В.Є. Труша. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 214 с.
17. *Чечевицына Л.Н.* Экономический анализ: Учебное пособие. – Ростов н/Д: изд-во “Феникс”, 2001. – 448 с.
18. *Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В.* Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 208 с.
19. Экономический анализ. Основы теории. Комплексный анализ хозяйственной деятельности организации: Учебник. / Под ред. Н.В. Войтловского, А.П. Калининой, И.И. Мазуровой. – М.: Высшее образование, 2005. – 509 с.

ОЛІЙНИК Оксана Вікторівна – к.е.н., доц. кафедри аналізу і статистики Житомирського державного технологічного університету, докторант

Наукові інтереси:
– теорія та методологія економічного аналізу

РАЙКОВСЬКА Інна Тадеушівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:
– теорія та методологія економічного аналізу;
– проблеми теорії бухгалтерського обліку